

ORTA ÖĞRETİM KURUMLARINDA OKUYAN ÖĞRENCİLERİN SALDIRGANLIK VE DENETİM ODAĞI'NIN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ*

Erkan EFİLTİ**

ÖZET

Araştırmada orta öğretim kurumu öğrencilerin, saldırganlık ve denetim odağı arasındaki ilişki incelenmiştir. Veriler, Konya ilinden altı orta öğretim kurumunun her sınıf düzeyinden bir şubesi tesadüfi olarak seçilmiş, 246'sı kız, 334'ü erkek, toplam 580 öğrenciden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak, "Saldırganlık Ölçeği" ve "Rotter Denetim Odağı Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada, öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarının, öğrencilerin özlük niteliklerine (cinsiyet, lise türü, alan, sınıf) ve denetim odaklarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı, denetim odağı'nın saldırganlık puanlarını açıklama düzeyleri incelenmiştir. Verilerin analizinde: 't' testi, 'Varyans analizi', 'Tukey testi', 'Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı' ve 'Basit Doğrusal Regresyon analizi' kullanılmıştır.

Öğrencilerin saldırganlık puanları bazı değişkenlere göre anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Saldırganlık puanları ile denetim odağı puanları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Ayrıca denetim odağı puanları, saldırganlık puanlarını anlamlı düzeyde açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Saldırganlık, Denetim Odağı, Orta Öğretim

ABSTRACT

In this research the relationship between high school students' aggression and locus of control. Data were chosen randomly from Konya province six high school institutions from every class level (246 female, 334 male, total 580). "Aggression Questionnaire" and "Rotter Locus Of Control Questionnaire" were used as measurement scale. In this research whether there is a significant difference students' aggression scores averages according to their personal information and the level of definition of locus of control according to aggression scores. T test, ANOVA, Tukey test, Pearson Moments Coefficient, Corelation Coefficient and Simple Linear Regression analysis were used in the analysis of the data.

Students' aggression scores were significantly high according to some variables. There is a significant relationship between aggression scores and locus of control scores. Besides locus of control scores explains aggression scores in a significant way.

Keywords: Aggression, Locus of control, High school.

GİRİŞ

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sancıları çektiğimiz son dönemlerde, kalifiye insan gücüne duyulan ihtiyacın yansımaları okullarda da hissedilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte genç nüfusun hızla artmasına karşın istihdamın azalması toplumla birlikte okullardaki yarışın da artmasını sağlayan bir unsur olmuştur. Bazı okulların işlevini kaybetmesi öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verememesi veya hedefe götürmede tek başına yetersiz kalması, okullarda istenmeyen davranışların görülmesine neden olabilmektedir.

* Bu çalışma 2006 yılında tamamlanan doktora tez çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Dr., Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Öğrencilere, işe yaramayan, zararlı davranışlardan ve modellerden arındırılmış bir çevre sunmak okulun temel işlevlerinden biridir. Bu işlevini yerine getirebilmek amacıyla, okul, çevrede var olan ama istenmeyen davranışları dışarıda tutarak öğrencilere örnek alabilecekleri modellerden ve kazandırmak istenen davranış kalıplarından oluşan temiz bir çevre hazırlar (Başar, 1994).

Öğülmüş, (1995)'e göre okulun işlevlerinden birinin bireylere toplumda rastlanan istenmeyen davranışlardan temizlenmiş bir çevre sunmak olmasına karşın, okullarda zaman zaman hırsızlık, okula ve okulun eşyalarına zarar verme, şiddet ve saldırganlık, vb. gibi istenmeyen davranışlar meydana gelmektedir. Okulda şiddet ve saldırganlık, diğer istenmeyen davranışlar gibi okuldaki eğitim çabalarını olumsuz yönde etkilemesinin yanısıra, öğrencilerin karşılaşması gereken temel gereksinimlerinden biri olan güvenlik gereksinimini de tehdit ettiği için, istenmeyen davranışlar arasında ön sırada gelmektedir (Öğülmüş, 1995).

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde (1998) "saldırgan olma durumu, saldırgan bir biçimde davranma ve bireyin kendi düşünce ve davranışlarını dıştaki direnmelere karşı, zorla karşısındakine benimsetme çabası" olarak tanımlanır. Ertan ve Ardalı (1996), saldırganlığı, hakimiyet sağlamak, yenmek, yönetmek amacıyla yapılan güçlü, etkili bir hareket; yıkıcı ve yok edici bir davranış olarak tanımlamaktadırlar. Saldırganlık insanın varlık sebeplerinden biri olarak, yani kendini ve başkalarını tanımısını kolaylaştıran bir süreç olarak da görülebilmektedir (Doğan, 1993).

İnsanlar neden saldırgan davranışlarda bulunurlar?

İnsandaki en doğal duygulardan biri de öfkedir. Öfke ise saldırganlığın duygusal temellerinden birini oluşturmaktadır. Kişinin, kaygı ve korku gibi, hoş olmayan bir durumda verdiği ilk tepkilerden biri öfkelenmektir. Saldırganlık ise, genel olarak öfkenin doğrudan ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır (Köknel, 1995). Toplumda duygusal, sözel, fiziksel, cinsel, siyasal ve benzeri birçok şekilde saldırganlıkla karşılaşmaktadır (Özgüven, 2001). Çünkü stresli bir olay karşısında duyulan öfke saldırganlığa yol açabilmektedir (Atkinson, R.L. ve diğ. 1996). Saldırganlık, insanın ortak yaşamına zarar vermesi nedeniyle genellikle ahlaksal açıdan kınanmaktadır (Mitscherlich, 2000).

Nugent ve Champling (1997)'e göre öfke, düşmanlık ve saldırganlık arasında karmaşık bir ilişkinin olduğunu vurgulayarak, öfkenin otomatik bir şekilde saldırganlıkla birlikte ortaya çıkmasa da, çoğu kez saldırgan davranışı başlatıcı durumda olduğu belirtilmektedir.

İnsan saldırganlığının nedenlerini açıklayan en eski görüş, saldırganlığın insanların biyolojik yapısında var olduğunu savunan görüştür. Bu görüşün en önemli savunucuları arasında Freud gelir. Freud'un Psikoseksüel Gelişim Kuramı'na göre insandaki saldırgan kişilik özelliklerinin ilk belirtileri 'oral dönem' in ikinci yarısında ortaya çıkmaktadır. Bireyin sözel saldırılarından cinayete kadar varan davranışlarının kökeninde bu döneme takılıp kalma yatmaktadır (Köknel, 1995).

Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık ve Denetim Odağı'nın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

İnsanlarda saldırganlığın doğuştan geldiğini savunan, bulguların çoğu, hayvanlarla yapılan deneylerle elde edilmiştir. Hayvanların davranışlarını onların doğal ortamlarında gözleyen etologların çoğu, saldırganlığı doğuştan gelen ve hayvanın yaşamını sürdürmesinde önemli rolü olan bir davranış olarak görürler. Onlara göre, hayvanın çevresindeki tehlikeleri önlemede, en kuvvetli erkeğin dişileri dölemesi sonucunda kuvvetli bir neslin doğmasında ve yiyeceğin daha kolaylıkla temininde, saldırganlık davranışı önemli bir işlevi yerine getirmektedir (Eibl-Eibesfeldt, 1970: Akt. Cüceloğlu, 1991).

Saldırganlığı tetikleyen nedenlerden biri de hayal kırıklığı, birbaşka deyişle engellenmedir. Saldırgan davranış, engellenme duygusuna yapılan tipik bir davranıştır. Saldırgan davranışlardan bazıları engellenme duygusunu ortaya çıkaran durumun ortadan kalkmasına yardımcı olurken, bazılarıysa durumu daha da kötüleştirir (Cüceloğlu, 1991).

Engellenme duygusunun oluşması, amaca çok yaklaşmışken daha da kolaydır. Engelleme nedeni beklenmedik bir nedense ya da kanun veya mantık dışıysa, engellenme duygusu daha da artmaktadır (Kulik ve Brown, 1979).

Saldırganlığın öğrenmeler sonucu kazanıldığını gösteren en önemli çalışmalar Bandura ve arkadaşları tarafından yapıldığını görmek mümkündür. Bandura (1973), 'sosyal öğrenme modelinde', saldırganlığın, diğer karmaşık sosyal davranışlar gibi öğrenildiğini belirtir. Doğrudan veya dolaylı yollarla, 1) hangi guruplara veya kişilere daha kolay saldırganca davranılabileceği, 2) başkalarının ne tür davranışlarının saldırgan tepki gerektirdiği, 3) hangi durum veya bağlamların saldırganlık için uygun veya uygunsuz olacağı öğrenilir. Bir kişinin, belli bir durumda saldırganca davranışlarda bulunup bulunmayacağı bir çok etkene bağlıdır. Kişinin geçmiş deneyimleri, durumsal pekiştirici etkenler, kişinin saldırganlıkla ilgili düşünceleri ve algısı, sosyal ve çevresel birtakım değişkenler bu etkenlerdendir.

Yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında; bireyin çocukluktan itibaren zihinsel, duygusal, sosyal ve psikoseksüel gelişimi, öğrenmeleri, aldığı modeller, tecrübeleri, olaylara yüklediği anlam, beklentileri, kontrol (denetim) odağının yönü kısacası fenomenal alanı saldırganlık eğilimini ve türünü etkileyen önemli bireysel farklılıkları oluşturduğu ifade edilebilir. Erman (2000)'e göre ailede ve okulda öğretilen olumlu davranışlar ve kendini denetleme yeteneği hem çocuğun olumlu yönde gelişmesini hemde daha az saldırgan davranışlar göstermesini sağlayacaktır. Bu çerçevede bireysellik olarak nitelendirilen kişilik yapısının saldırganlığa etkisinin bilinmesi alana kuramsal katkılar sağlayacaktır. Bu çalışmada da orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ile denetim odağı arasındaki ilişki incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin, saldırganlık ve denetim odağı arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Bu amaca bağlı olarak, alt amaçları 6 başlık altında aşağıda verilmiştir.

1. Orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamaları cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
2. Orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamaları okul türü (genel

lise, ticaret lisesi, imam hatip lisesi, endüstri meslek lisesi, anadolu lisesi ve fen lisesi) değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

3. Orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamaları sınıf düzeyi (lise 1, 2, lise3'üncü sınıf) değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
4. Orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamaları okudukları alan türü (sözel, sayısal, eşitagrılık) değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
5. Orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puanları ile denetim odağı puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
6. Orta öğretim öğrencilerinin denetim odağı puanları, öğrencilerin saldırganlık puanlarını anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?

Denenceler

1. Orta öğretim öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre, erkek öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları, kız öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir.
2. Orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamaları okul türü (genel lise, ticaret lisesi, imam hatip lisesi, endüstri meslek lisesi, anadolu lisesi ve fen lisesi) değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
3. Orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamaları sınıf düzeyi (lise 1, lise 2, lise3'üncü sınıf) değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
4. Orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamaları okudukları alan türü (sözel, sayısal, eşitagrılık) değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
5. Orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puanları ile denetim odağı puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.
6. Orta öğretim öğrencilerinin denetim odağı puanları, öğrencilerin saldırganlık puanlarını anlamlı düzeyde açıklamaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma genel tarama modelinde olup, araştırmanın bağımsız ve bağımlı değişkenleri arasında ilişkisel tarama yapılmıştır. Araştırmada orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puanlarının, öğrencilerin özlük niteliklerine (cinsiyet, lise türü, okudukları alan, okudukları sınıf) ve denetim odağının saldırganlığı açıklama düzeyleri incelenmiş ve bu maksatla veriler toplanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Konya ili orta öğretim kurumlarından Mehmet Akif Ersoy Lisesi, Meram Ticaret Lisesi, Meram Endüstri Meslek Lisesi, Konya İmam Hatip Lisesi, Konya Fen Lisesi ve Meram Anadolu Lisesi'nde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışma grubunda belirlenen okulların her sınıf düzeyinden bir şubesi tesadüfi küme örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Örnekleme oluşturan öğrenciler tablo 1 de verilmiştir.

Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık ve Denetim Odağı'nın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

Tablo 1. Araştırma Kapsamına Alınan ve Hakkında Bilgi Toplanan Öğrencilerin Okul Türü, Sınıf Düzeyleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımları

Lise Türü	Dağılım	Lise 1		Lise 2		Lise 3		Toplam	
		Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız
İHL	N	25	16	24	17	22	13	71	46
	% Okul	35,2	34,8	33,8	37,0	31,0	28,3	100	100
	%Toplam	7,5	6,5	7,2	6,9	6,6	5,3	21,3	18,7
Fen Lisesi	N	12	13	11	13	13	15	36	41
	% Okul	33,3	31,7	30,6	31,7	36,1	36,6	100	100
	%Toplam	3,6	5,3	3,3	5,3	3,9	6,1	10,8	16,7
EML	N	20	11	18	16	21	11	59	38
	% Okul	33,9	28,9	30,5	42,1	35,6	28,9	100	100,0
	%Toplam	6,0	4,5	5,4	6,5	6,3	4,5	17,7	15,4
Anadolu Lisesi	N	15	15	16	16	20	13	51	44
	% Okul	29,4	34,1	31,4	36,4	39,2	29,5	100	100
	%Toplam	4,5	6,1	4,8	6,5	6,0	5,3	15,3	17,9
Genel Lise	N	15	15	12	22	14	21	41	58
	% Okul	36,6	25,9	29,3	37,9	34,1	36,2	100	100
	%Toplam	4,5	6,1	3,6	8,9	4,2	8,5	12,3	23,6
Ticaret Lisesi	N	26	6	28	6	22	7	76	19
	% Okul	34,2	31,6	36,8	31,6	28,9	36,8	100	100
	%Toplam	7,8	2,4	8,4	2,4	6,6	2,8	22,8	7,7
Toplam	N	113	76	109	90	112	80	334	246
	% Okul	33,8	30,9	32,6	36,6	33,5	32,5	100	100
	%Toplam	33,8	30,9	32,6	36,6	33,5	32,5	100	100

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada öğrencilerin saldırganlık puanlarını belirlemek için “Saldırganlık Ölçeği”, denetim odağını tespit için “Rotter Denetim Odağı Ölçeği” kullanılmıştır. Öğrencilerin özlük nitelikleriyle ilgili (cinsiyet, okul türü, alan, sınıf) bilgileri elde etmek için bilgi formu kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

İlk aşamada ölçekler ayrı ayrı değerlendirilmiş, ölçekleri eksik yada yanlış dolduran 54 öğrenci örneklemden çıkartılmıştır. Bunun sonucunda 580 öğrencinin puanları değerlendirmeye alınmıştır.

Bu çalışmanın bağımsız değişkenleri; “cinsiyet, okul türü (Mehmet Akif Ersoy Lisesi, Meram Endüstri Meslek Lisesi, Meram Ticaret Lisesi, Konya İmam Hatip Lisesi, Konya Fen Lisesi veya Meram Anadolu Lisesi), okunulan alan (sözel, sayısal veya eşit ağırlık), sınıf düzeyleri (1., 2. veya 3. sınıf), ve denetim odağı'ndan oluşmaktadır. Bağımlı değişkeni ise saldırganlık puanlarıdır. Verilerin istatistiksel analizi bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini ortaya koyacak bir desen içinde ele alınmıştır. Her iki ölçekten elde

edilen puan dağılımları ve özlük niteliklerle ilgili bilgiler kodlanarak bilgisayara girilmiştir.

Saldırganlık puan ortalamalarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığı t testi ile incelenmiştir. Saldırganlık puanlarının okul türü, alan ve sınıf düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığı varyans analizi ile test edilmiş, ileri analiz olarak Tukey testi kullanılmıştır. Saldırganlık puanları ile denetim odağı puanları arasındaki ilişkinin analizi için Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı Tekniğinden yararlanılmıştır. Denetim odağının saldırganlık puanlarını açıklama gücü basit doğrusal regresyon analizi ile hesaplanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde denencelerle ilgili bulgulara yer verilmiştir. Bu amaçla öncelikle orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamalarının özlük niteliklerine göre [cinsiyet, okul türü (genel lise, ticaret lisesi, imam hatip lisesi, endüstri meslek lisesi, anadolu lisesi ve fen lisesi) , sınıf düzeyi (lise 1, lise 2, lise3'üncü sınıf), okudukları alan türü (Sözel, Sayısal, Eşitağrılık)] farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Daha sonra orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puanları ile denetim odağı puanları arasında ki ilişki düzeylerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Ayrıca Orta öğretim öğrencilerinin denetim odağı, öğrencilerinin saldırganlık puanlarını açıklama gücü ile ilgili sonuçlara yer verilmiştir.

Denence 1; “Orta öğretim öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre, erkek öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları, kız öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir”.

Bu denence, orta öğretim öğrencilerin saldırganlık puanlarının cinsiyetlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla grupların saldırganlık puan ortalamaları t testi ile analiz edilmiştir. Analiz edilmiş sonuçlar Tablo 2’ de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Saldırganlık Puanlarının Cinsiyetlerine İlişkin t Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	t	p
Kız	246	102.66	16.411	7.497*	0.001
Erkek	334	113.28	17.164		

* $p < 0.05$

Tablo 2’ de ortaöğretim öğrencilerinin cinsiyetlerine göre t testi sonuçları incelendiği zaman, kız öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları 102.66, erkek öğrencilerin ise 113.28 olarak bulunmuştur. Grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri 7.497 olarak bulunmuştur. Hesaplanan bu değer grupların saldırganlık puan ortalamaları arasındaki farkın 0.05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu sonuca göre erkek öğrencilerin saldırganlık puanlarının kız öğrencilerin saldırganlık puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre “Orta öğretim öğrencilerinin (cinsiyet değişkenine göre) erkek öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları, kız öğrencilerin saldırganlık puan

Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık ve Denetim Odağı'nın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir” denencesi kabul edilmiştir.

Denence 2; “Orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamaları okul türü (genel lise, ticaret lisesi, imam hatip lisesi, endüstri meslek lisesi, anadolu lisesi ve fen lisesi) değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır”.

Öğrencilerin saldırganlık puanları okul türüne göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla, grupların saldırganlık puan ortalamaları varyans analizi ile test edilmiştir. Gruplara ilişkin dağılım değerleri Tablo 3, varyans analizi sonuçları ise Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Eğitim Gördükleri Okul Türüne Göre Saldırganlık Puanlarına Ait Dağılım Değerleri

Okul Türü	N	\bar{X}	Ss
Ticaret Lisesi	95	116.68	17.804
Genel Lise	99	112.94	17.397
Anadolu Lisesi	95	111.99	19.436
Endüstri Meslek Lisesi	97	108.13	15.156
Fen Lisesi	77	102.92	16.311
İmam Hatip Lisesi	117	100.60	14.282

Tablo 3 incelendiği zaman, ortaöğretim öğrencilerinin eğitim gördükleri okul türüne göre saldırganlık puanlarının aritmetik ortalamaları Ticaret Lisesinde 116.68, Genel Lise 112.94, Anadolu Lisesi 111.99, Endüstri Meslek Lisesi 108.13, Fen Lisesi 102.92, İmam Hatip Lisesi 100.60 olarak bulunmuştur.

Okul türlerine göre saldırganlık puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları tablo 4 de verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Eğitim Gördükleri Okul Türüne Göre Saldırganlık Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p
Okul Türü	Gruplar arası	19141.350	5	3828.270	13.657*	.001
	Grup içi	160900.062	574	280.314		
	Toplam	180041.412	579			

*p<0.05

Tablo 4’ te ortaöğretim öğrencilerinin okudukları okul türüne göre varyans analizi testi sonucu incelendiği zaman, **F** değeri **13.657** olarak bulunmuştur. Hesaplanan bu değer grupların saldırganlık puan ortalamaları arasındaki farkın 0.05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Bu sonuca göre farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla Tukey Testi yapılmıştır. Karşılaştırmalara ilişkin sonuçlar tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Eğitim Gördükleri Okul Türüne Göre Saldırganlık Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

(I) OKULTÜRÜ	(J) OKULTÜRÜ	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	p
Ticaret Lisesi	Genel Lise	3.74	.627
	Anadolu Lisesi	4.69	.383
	EML	8.55*	.006
	Fen Lisesi	13.76*	.000
	İmam Hatip Lisesi	16.09*	.000
Genel Lise	Anadolu Lisesi	0.95	.999
	EML	4.81	.338
	Fen Lisesi	10.02*	.001
	İmam Hatip Lisesi	12.34*	.000
Anadolu Lisesi	EML	3.86	.602
	Fen Lisesi	9.07*	.006
	İmam Hatip Lisesi	11.39*	.000
EML	Fen Lisesi	5.21	.321
	İmam Hatip Lisesi	7.54*	.014
Fen Lisesi	İmam Hatip Lisesi	2.32	.934

* p<0.05

Tablo 5 incelendiğinde, Ticaret lisesinde okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarının diğer okullarda okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Ticaret lisesinde okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarıyla Genel lise ve Anadolu lisesinde okuyan öğrencilerin puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı değilken, Ticaret lisesi öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamaları ile Endüstri Meslek lisesi, Fen lisesi ve İmam Hatip lisesi öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamaları arasındaki fark ise 0.05 düzeyinde anlamlı olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre Ticaret lisesinde okuyan öğrencilerin saldırganlık puanları ile Genel lise ve Anadolu lisesinde okuyan öğrencilerin saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yokken Ticaret lisesi öğrencileri ile Endüstri Meslek lisesi, Fen lisesi ve İmam Hatip lisesi öğrencilerinin saldırganlık puanları arasındaki farkın Ticaret lisesinde okuyan öğrenciler lehine anlamlı bir fark gösterdiği görülmektedir.

Tablo 5'e göre Ticaret lisesi ve Genel lisede okuyan öğrencilerin saldırganlık düzeyi puan ortalamalarının genel olarak diğer okullarda okuyan öğrencilerin saldırganlık puanlarından yüksek olduğu görülmektedir. Saldırganlık puanları en düşük olan öğrencilerin ise Fen lisesi ve İmam Hatip lisesinde okuyan öğrenciler olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre denence 2 kabul edilmiştir.

Denence 3; “Orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puanlarının sınıf düzeyi (lise 1, lise 2, lise3’üncü sınıf) değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır”.

Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık ve Denetim Odağı'nın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

Öğrencilerin saldırganlık puanlarının sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmış farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla, grupların saldırganlık puan ortalamaları varyans analizi ile test edilmiştir. Gruplara ilişkin dağılım değerleri tablo 6, varyans analizi sonuçları ise tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Saldırganlık Puanlarına Ait Dağılım Değerleri

Sınıf	N	\bar{X}	Ss
Lise1	189	110.62	18.763
Lise 2	199	105.68	14.828
Lise 3	192	110.17	18.785
Toplam	580	108.77	17.634

Tablo 6 incelendiği zaman orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puanlarının sınıf düzeylerine göre aritmetik ortalamaları Lise 1 de 110.62, Lise 2 de 105.68, Lise 3 de ise 110.17 olarak bulunmuştur.

Sınıf düzeylerine göre saldırganlık puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin Eğitim Gördükleri Sınıf Düzeylerine Göre Saldırganlık Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p
Gruplar arası	2922.757	2	1461.378	4.761	.009
Grup içi	177118.655	577	306.965		
Toplam	180041.412	579			

* p<0.05

Tablo 7'de ortaöğretim öğrencilerinin okudukları sınıf düzeylerine göre varyans analizi testi sonucu incelendiği zaman, **F** değeri **4.761** olarak bulunmuştur. Hesaplanan bu değer grupların saldırganlık puan ortalamaları arasındaki farkın 0.05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Bu sonuca göre farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla Tukey Testi yapılmıştır. Karşılaştırmalara ilişkin sonuçlar tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Öğrencilerin Eğitim Gördükleri Sınıf düzeylerine Göre Saldırganlık Puan Ortalamalarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

(I) SıNıF	(J) SıNıF	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	p
Lise1	Lise 2	4.94*	.016
	Lise 3	.45	.966
Lise 2	Lise1	-4.94*	.016
	Lise 3	-4.49*	.031
Lise 3	Lise1	-.45	.966
	Lise 2	4.49*	.031

* p<0.05

Tablo 8 incelendiğinde lise1. sınıfta okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarıyla lise 3.sınıfta okuyan öğrencilerin puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı değilken, lise 2. sınıfta okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarıyla lise1 ve lise3 de okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre Lise 2'nci sınıfta okuyan öğrencilerin lise 1'inci ve lise 3'üncü sınıfta okuyan öğrencilerden saldırganlık puanlarının düşük olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre denence 3 kabul edilmiştir.

Denence 4; “Orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puanları okudukları alan türü (sözel, sayısal, eşit ağırlık) değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır”.

Öğrencilerin saldırganlık puanlarının alanlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla, grupların saldırganlık puan ortalamaları varyans analizi ile test edilmiştir. Grupların puanlarına ilişkin dağılım değerleri tablo 9, varyans analizi sonuçları ise tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 9. Öğrencilerin Eğitim Gördükleri Alanlara Göre Saldırganlık Puanlarına Ait Dağılım Değerleri

Alan	N	\bar{X}	Std. Sapma
Sözel	110	103.3818	15.89183
Sayısal	166	107.4639	17.39754
Eşit ağırlık	115	112.7913	16.33127
Toplam	391	107.8824	17.01452

Tablo 9 incelendiği zaman orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puanlarının alanlara göre aritmetik ortalamaları Sözel 103.38, Sayısal 107.46, Eşit ağırlık 112.79 olarak bulunmuştur. Bu bulgulara göre en yüksek saldırganlık puan ortalamasına Eşit ağırlık alanında okuyan öğrencilerin sahip olduğu, bunu sırayla sayısal alan öğrencileri ve en düşük saldırganlık puan ortalamasına sahip olan sözel alan da okuyan öğrencilerin takip ettiği görülmektedir.

Alanlara göre saldırganlık ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Öğrencilerin Eğitim Gördükleri Alanlara Göre Saldırganlık Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p
Gruplar arası	5028.350	2	2514.175	9.043	.001
Grup içi	107874.238	388	278.026		
Toplam	112902.588	390			

* p<0.05

Tablo 10'da ortaöğretim öğrencilerinin okudukları alanlara göre varyans analiz testi sonucu incelendiği zaman, F değeri **9.043** olarak bulunmuştur. Hesaplanan bu değer grupların saldırganlık puan ortalamaları arasındaki farkın 0.05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

**Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık ve Denetim Odağı'nın
Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi**

Bu sonuca göre farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla Tukey Testi yapılmıştır. Karşılaştırmalara ilişkin sonuçlar tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Öğrencilerin Eğitim Gördükleri Alanlara Göre Saldırganlık Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

(I) ALAN	(J) ALAN	Ortalamalar arası fark (I-J)	p
Sözel	Sayısal	-4.0820	.116
	Eşit ağırlık	-9.4095*	.000
Sayısal	Sözel	4.0820	.116
	Eşitağırlık	-5.3274*	.024
Eşit ağırlık	Sözel	9.4095*	.000
	Sayısal	5.3274*	.024

*p<0.05

Tablo 11 incelendiğinde sözel alanda okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarıyla sayısal alanda okuyan öğrencilerin puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı değilken, eşit ağırlık alanında okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarıyla sözel alanda okuyan ve sayısal alanda okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre eşit ağırlık alanında okuyan öğrencilerin sözel alanda okuyan ve sayısal alanda okuyan öğrencilerden saldırganlık puanlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre denence 4 kabul edilmiştir.

Denence 5; “Orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puanları ile denetim odağı puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır”.

Öğrencilerin Saldırganlık puanları ile denetim odakları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı Tekniği ile incelenmiştir.

Öğrencilerin saldırganlık puanları ile denetim odakları arasındaki ilişki incelendiğinde hesaplanan korelasyon değeri ($r=0.164$) 0.05 düzeyinde anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu sonuca göre; “Orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puanları ile denetim odağı puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır”, denencesi kabul edilmiştir.

Denence 6; “Orta öğretim öğrencilerinin denetim odağı, öğrencilerinin saldırganlık puanlarını anlamlı düzeyde açıklamaktadır”.

Araştırmanın bu amacında, denetim odağının saldırganlık puanlarını açıklama gücü basit doğrusal regresyon analizi ile incelenmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde denetim odağının, saldırganlığın anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir [$R=.164$, $R^2 =.027$, $F=15.982$, $p<.01$]. Bu sonuca göre saldırganlık puanlarındaki varyansın (değişkenliğin) %2,7 düzeyinde denetim odağından kaynaklandığı söylenebilir. Ortaya çıkan 15.982 F değeri denetim odağının, saldırganlık puanlarını anlamlı düzeyde açıkladığını göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre denence 6 kabul edilmiştir.

TARTIŞMA

1. Cinsiyetin Saldırganlığa Etkisi

Bulgular incelendiğinde kız öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları 102.66, erkek öğrencilerin ise 113.28 olarak bulunmuştur. Yapılan karşılaştırma sonucunda; erkek öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarının kız öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuca göre araştırmanın birinci denencesi kabul dılmıştır.

Kadınlar ile erkekler arasındaki saldırgan davranış farklarını inceleyen araştırmalar, erkeklerin kadınlara oranla en azından fiziksel yönden daha saldırgan oldukları sonucuna varmışlardır.

Kızlarda daha çok sözel, erkeklerde ise fiziksel saldırganlık görülmektedir (Soykan, 1993). Ayrıca, var olan toplum yapılarında erkeklerin atılgan ve saldırgan olarak, kızların ise bunun tam tersi olarak yetiştirilmelerine önem verilmektedir. Toplumsallaşma sürecinde erkekler rekabetçi ve saldırgan kişilik özelliklerine kızlara oranla daha yüksek bir düzeyde sahip olmaktadır (Steinberg, 1993).

Scharf (2000), saldırganlığın cinsiyete göre farklılıkları tespit etmek amacıyla yapmış olduğu araştırmanın sonunda, sözel saldırganlığın cinsiyete göre bir farklılık göstermediği, fiziksel saldırganlığın ise erkekler tarafından daha çok kullanıldığı sonucunu bulunmuştur.

Literatürden elde edilen veriler, araştırma bulgusu olan cinsiyet değişkeninde saldırganlık puanları açısından erkekler lehine farklılaştığı sonucunu desteklemektedir.

2. Okul Türünün Saldırganlığa Etkisi

Ortaöğretim öğrencilerinin okudukları okul türüne göre varyans analizi testi sonucu incelendiği zaman, F değeri 13.657 olarak bulunmuştur. Hesaplanan bu değer grupların saldırganlık puan ortalamaları arasındaki farkın 0.05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu sonuca göre araştırmanın ikinci denencesi kabul dılmıştır.

Bu sonuca göre farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla Tukey Testi yapılmıştır. Elde edilen sonuca göre Ticaret lisesi ve Genel lisede okuyan öğrencilerin saldırganlık düzeyi puan ortalamalarının genel olarak diğer okullarda okuyan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinden yüksek olduğu görülmektedir. Saldırganlık düzeyi en düşük olan öğrencilerin ise Fen lisesi ve İmam Hatip lisesinde okuyan öğrenciler olduğu anlaşılmaktadır.

Fen lisesinde okuyan öğrenciler üst düzeyde bir akademik başarı ve performans sergilemeleri gerekmektedir. Akademik beceriler, problemler ve engellemeler karşısında daha akılcı çözümler üretmeyi kolaylaştırabilir, bu da bireyin saldırgan davranışlarını azaltabilir. İmam Hatip Liselerinde çift program izleniyor olması bu liselerde okuyan öğrencilerin akademik başarı için daha fazla performans sergilemeleri gerekmektedir. Tuzgöl (1998)'ün araştırmasına göre okul türünün (genel lise, süper lise) saldırganlık düzeyine etkisini incelemiş ve sonucu anlamlı bulmuştur. Buna göre genel lise öğrencilerinin saldırganlık

Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık ve Denetim Odağı'nın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

düzeylerinin süper lise öğrencilerine göre daha yüksek bulunmuştur. Araştırmacı bu durumu akademik başarıyla ilişkilendirmiştir.

Öğülmüş (1995) Okullarda (Liselerde) Şiddet ve Saldırganlık adlı araştırmasında 'okul sınırları içinde ve okul sınırları dışında bazı öğrencilerin yaralanmasıyla sonuçlanan kavgalarla ilgili, öğrencilerin lise türüne göre dağılımı'nı incelemiş ve anlamlı bir ilişki bulmuştur. Araştırmada Genel lise mezunları, okul sınırları içinde ve dışında bazı öğrencilerin yaralanmasıyla sonuçlanan kavga olaylarının daha sık meydana geldiğini belirtmektedirler. Bu sonuç araştırmacı tarafından genel liselerde endüstri meslek liselerine göre bu tür olayların daha sık ortaya çıktığı şeklinde yorumlanmıştır. Bu araştırmalar da denenceyi desteklemektedir.

Yapılan araştırmalar da göstermektedir ki, okul türleri ile saldırganlık puanları arasında anlamlı farklılıklar vardır. Bu araştırma sonucunda elde edilen verilerde literatürü desteklemektedir.

3. Sınıf Düzeyinin Saldırganlığa Etkisi

Ortaöğretim öğrencilerinin okudukları sınıf düzeylerine göre varyans analizi testi sonucu incelendiği zaman, F değeri 4.761 olarak bulunmuştur. Hesaplanan bu değer grupların saldırganlık puan ortalamaları arasındaki farkın 0.05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu sonuca göre araştırmanın üçüncü denencesi kabul edilmiştir.

Bu sonuca göre farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla Tukey Testi yapılmıştır. Elde edilen sonuca göre lise1 de okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarıyla lise 3.sınıfta okuyan öğrencilerin puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı değilken, lise 2. sınıfta okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarıyla lise1 ve lise3 de okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu da lise 2'nci sınıfta okuyan öğrencilerin lise 1'inci ve lise 3'üncü sınıfta okuyan öğrencilerden saldırganlık puanlarının düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Bu denence oluşturulurken, yaş değişkeninin saldırganlığa etki seviyesi düşünülmüş hareket edilmiştir. Çıkan sonuçların denenceyi destekler nitelikte olmasına rağmen, denencenin kuruluş amacını destekler nitelikte çıkmamıştır. Denencenin kuruluş amacında sınıf seviyesi yükseldikçe (yaş artmakta) saldırganlık puanının azalacağı düşünülmekte idi ve literatür çalışmaları da genellikle bu amacı doğrular sonuçlar vermekte idi. Fakat lise 1. ve lise 2'ci sınıf verileri bu durumu doğrularken lise 3'cü sınıf saldırganlık puanının lise 2'ci sınıftan fazla olması bu amaca uygun olmamıştır. Bu durumda lise 3'üncü sınıf öğrencilerinin içinde buldukları durum itibariyle (son sınıf olmaları, okulun artık bitiyor olması ile mevcut toplumsal rolünün sona eriyor olması, yeni amaçların belirlenmesi vb) yorumlanması daha doğru sonuçlara ulaşmamızı sağlayabilir.

Hedef olarak bir üst eğitim kurumunu düşünen yani üniversiteye hazırlanan öğrenciler için, üniversite sınav zamanının yaklaşmış olması, kaygı seviyelerinin önemli oranda artmasına neden olmaktadır. İnsanın kaygı ve korku gibi, hoş

olmayan bir durumda verdiği ilk tepkilerden biri öfkelenmektir. Saldırganlık ise, genel olarak öfkenin doğrudan ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır (Köknel, 1995). Stresli bir olay karşısında duyulan öfke saldırganlığa yol açabilmektedir (Atkinson, R. L.ve ark., 1996).

Üniversite sınavı öğrenciler tarafından geleceğin belirlenmesinde en önemli dönüm noktası olarak algılanmaktadır. Çünkü istedikleri bir mesleği yapabilmeleri için, sınav önemli bir engelleyici olarak karşısına çıkmaktadır. Mevcut sınav yapılanması da öğrencilerde engellenme duygusunu artırıcı özellik taşımaktadır. Engellenme kuramına göre saldırganlık, her zaman için engellenmenin bir ürünüdür. Engellenme (frustration), kişinin amaca yönelik olarak istediği şeyi yapamaması olarak tanımlanmıştır. Buna göre saldırganlık dürtüsü, herhangi bir başka dürtünün doyurulmasının engellenmesi sonucu ortaya çıkabilir. Engelleme, bireyin çevresinden gelebileceği gibi, kendi içindeki çelişki ve çatışmalar sonucu da ortaya çıkabilir (Goldstein ve Carr, 1981). Üst eğitimi düşünen öğrencilerin içinde buldukları bu durum saldırganlık puanlarının yüksek çıkmasını açıklayabilir.

Üst eğitim kurumunu düşünmeyen ve bunun için gerekli hazırlık içinde olmayan öğrenciler içinde, orta öğretimden mezun olma zamanının yaklaşması demek aynı zamanda dışardaki hayatın içine girme zamanının yaklaşması anlamına gelmek demektir. Orta öğretim kurumlarının öğrencileri hayata hazırlamak yerine üniversiteye hazırlar nitelikteki yapılanmaları öğrencilerin mezun olunca ne iş yapacaklarını yoğun bir şekilde hissetmelerine neden olmaktadır. Öğrencilerde gelecekle ilgili belirsizliğin oluşması, yoğun kaygı duymalarına neden olabilmektedir.

4. Alan Türünün Saldırganlığa Etkisi

Ortaöğretim öğrencilerinin okudukları alanlara göre varyans analizi testi sonucu incelendiği zaman, F değeri 9.043 olarak bulunmuştur. Hesaplanan bu değer grupların saldırganlık puan ortalamaları arasındaki farkın 0.05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu sonuç araştırmanın dördüncü denencesini desteklemektedir.

Bu sonuca göre farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla Tukey Testi yapılmıştır. Elde edilen sonuca göre sözel alanda okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarıyla sayısal alanda okuyan öğrencilerin puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı değilken, eşitlik alanı okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarıyla sözel alanda okuyan ve sayısal alanda okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre eşitlik alanı okuyan öğrencilerin sözel alanda okuyan ve sayısal alanda okuyan öğrencilerden saldırganlık puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur. Kuzgun (1989)'a göre insanlara uzak ve daha çok sayısal ağırlıklı alanlarda (Fizik, Kimya ve Mühendislik vs.) eğitim gören öğrencilerin yüksek düzeyde suçlama ve saldırganlık puanı aldıklarını belirtmiştir. Bu araştırmanın bulguları Kuzgun (1989)'un yapmış olduğu araştırma bulgularıyla da kısmen desteklenmektedir.

5. Saldırganlık ile Denetim Odağı İlişkisi ve Denetim Odağı Puanlarının Saldırganlık Puanlarını Açıklama Gücü

Elde edilen sonuçlara göre, orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puanları ile denetim odağı puanları arasında ($r= 0.164$; $P<0.05$) düzeyinde anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuca göre araştırmanın beşinci denencesi kabul edilmiştir.

Denence 6'da ise, orta öğretim öğrencilerinin denetim odağı puanlarının, öğrencilerinin saldırganlık puanlarını anlamlı düzeyde açıklayıp açıklamadığı test edilmiştir. Analiz sonucunda denetim odağı puanlarının, öğrencilerin saldırganlık puanlarını anlamlı düzeyde açıkladığı sonucu bulunmuştur.

Elde edilen bulgular incelendiğinde, Denetim odağının puanlarının saldırganlık puanlarını açıklama gücü % 2.7 olarak bulunmuştur. Denetim odağı ile saldırganlık puanları arasında pozitif ilişkinin olması demek, dış denetimli öğrencilerin, iç denetimlilere oranla daha saldırgan oldukları sonucunu verir.

Kuzgun (1972) içten denetimlilerin, dış çevreye mümkün olduğu kadar az bağımlı, kendine yetebilen, benliğine saygı duyan, kendini gerçekleştirilmeye yönelik duygulardan haberi olan, uzlaştırıcı bir görüşe sahip olan kimseler olduklarını ifade etmiştir.

Köksal (1991) denetim odağı ile saldırganlık ilişkisini araştırmış ve elde edilen bulgulara göre dış denetimli kişilerin daha saldırgan olduğunu tespit etmiştir. Phares (1976) içten denetimli bireylerin benlik kontrollerinin daha fazla gelişmiş olduğunu ifade etmiştir. Bu da bu bireylerin tepkilerinde daha kontrollü oldukları düşüncesini beraberinde getirmektedir. Buss da, tepkilerini denetleyebilen bireylerin, denetleyemeyenlere oranla daha az saldırgan olacaklarını ifade etmiştir (Uluğtekin, 1976).

Literatürdeki bilgilerinde desteklediği ve araştırmanın bulgularına göre de dış denetimli öğrencilerin, iç denetimli öğrencilere oranla daha saldırgan oldukları söylenebilir.

Araştırmanın beşinci denencesindeki sonuçlar ve incelenen literatüre göre; denetim odağı ile saldırganlık arasında bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç araştırmanın altıncı denencesinde ki denetim odağının, öğrencilerin saldırganlık puanlarını anlamlı düzeyde açıkladığı şeklindeki bulguyu desteklemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulgularına dayalı olarak ulaşılan genel sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir. Erkek öğrencilerin saldırganlık puanları, kız öğrencilerin saldırganlık puanlarından anlamlı düzeyde yüksektir.

Öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamaları okul türü değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Sonuçlar incelendiği zaman Ticaret Lisesi ve Genel Lisede okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarının genel olarak diğer okullarda okuyan öğrencilerin saldırganlık puanlarından yüksek olduğu görülmektedir. Saldırganlık puanı en düşük olan öğrencilerin ise Fen Lisesi ve İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrenciler olmuştur.

Saldırganlık puan ortalamalarının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Elde edilen sonuca göre lise1 ile lise 3.sınıfta okuyan

öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları arasındaki fark anlamlı değilken, lise 2. sınıfta okuyan öğrencilerin puan ortalamalarıyla lise1 ve lise3 de okuyan öğrencilerin puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir. Yani lise 2'nci sınıfta okuyan öğrencilerin lise 1'inci ve lise 3'üncü sınıfta okuyan öğrencilerden saldırganlık puanlarının düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Saldırganlık puan ortalamaları, alan türü değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Buna göre sözel alan ile sayısal alanda okuyan öğrencilerin puan ortalamaları arasındaki fark anlamlı değilken, eşit ağırlık alanında okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarıyla, sözel ve sayısal alanda okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre eşit ağırlık alanında okuyan öğrencilerin sözel ve sayısal alanda okuyan öğrencilerden saldırganlık puanları daha yüksektir.

Öğrencilerinin saldırganlık puanları ile denetim odağı puanları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır. Ayrıca orta öğretim öğrencilerinin denetim odağı puanları, öğrencilerin saldırganlık puanlarını anlamlı düzeyde açıklamaktadır.

Ulaşılan genel sonuçlar ışığında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir.

1. Saldırganlık davranışının nedenleriyle ilgili orta öğretim öğrencilerinin dışında seçilecek yeni gruplarla yeni çalışmalar yapılabilir.
2. Öğrencilerin model aldıkları önemli bir kitleyi öğretmenler oluşturmaktadır. Bu verilerden yola çıkarak öğretmen davranışları ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar yapılabilir.
3. Bu araştırmada ve destekleyen literatürde iç denetimli kişilerde saldırganlık puanlarının düşük olduğu görülmektedir. Bu verilerden yola çıkarak, içsel denetim kazandırmaya yönelik araştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Atkinson, R. L. Atkinson, R. C. Smith, E. E. Ben, D. J. & Hoeksama, S. N. (1996). Hilgard's Introduction to Psychology, (Çev. Yavuz Alogan), **Psikolojiye Giriş**, (12. Baskı), Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Bandura, A. (1973). **Aggression: A social learning analysis**, New York: Prentice-Hall, Inc.
- Başar, H. (1994). **Sınıf Yönetimi**, Ankara: PEGEM Yayınları
- Cüceloğlu, D. (1991). **İnsan ve Davranışı**, 2. Basım İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dağ, İ. (1991). Rotter' in İç ve Dış Kontrol Odağı Ölçeğinin Üniversite Öğrencileri İçin Güvenirliliği ve Geçerliliği, **Psikoloji Dergisi**, 7 (26).
- Doğan, Y. B. (1993). Sinema ve Agresyon, **3P:Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji Dergisi**, 1 (4), 52-56.
- Dönmez, A. (1984). Belirli Toplumsal Durumların Algılanmasında Denetim Odağı Etkisi, **A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 17 (1-2), 152-157. Ankara.
- Erman, H. (2000). Çocuk Aile Disiplin Üçgeni, **Çocuk ve Aile: Bilinçli Ana Babanın Dergisi**, (31), 40-42.
- Ertan, Y. & Ardah, C. (1996). Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları, **Cogito-Üç Aylık Düşünce Dergisi**, (6-7), 143-163.

Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırıcılık ve Denetim Odağı'nın
Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

- Goldstein, A.P. & Carr, E.G. (1981). **In Response To Aggression Methods of Control and Prosocial Alternatives**, New York: Pergamon Pres.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). **Yeni İnsan ve İnsanlar**, 10. Basım. İstanbul: Evrim Yayınevi ve Bil. San. Tic. Ltd. Şti.
- Kocatürk, R. (1982). **Saldırıcılık güdüsünün spor ve eğitim alanında meslek seçimine etkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Köknel, Ö. (1995). **Kişilik: Kaygıdan Mutluluğa**, (13. Basım), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köksal, F. (1991). **Denetim odağı ile saldırgan davranış arasındaki ilişkiler**, Yayınlanmamış Dr. Tezi, Atatürk Üni. Sosyal B. E. Erzurum.
- Kulik, J.A. & Brown, R. (1979). Frustration, Attribution of Blame and Aggression. **Journal of Experimental Social Psychology**, (15), 183-.
- Kuzgun, Y. (1972). **Ana-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi** Yayınlanmamış Dr. Tezi, Hacettepe Üni., Ankara.
- Kuzgun, Y. (1989). **Edwards Kişisel Tercih Envanteri**, El Ki., Ankara: Metek.
- Mitscherlich, A. (2000). **Barış Düşüncesi ve Saldırıcılık**, (Çev. Hüsen Portakal) (2. Basım), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Nugent, W.R. ve Champling, D. (1997). The effects of anger control training on adolescent antisocial behavior, **Research on Social Work Practice**, 7 (4)
- Öğülmüş, S. (1995). **Okullarda (Liselerde) Şiddet ve Saldırıcılık**, Yayınlanmamış Araştırma Raporu. A.Ü. Eğit. Bilim. Fakültesi. Ankara
- Özgüven, İ. E. (2001). **Ailede İletişim ve Yaşam**, (1. Basım), Ankara: PDREM Yayınları.
- Özgüven, İ. E. (1992). **Hacettepe Kişilik Envanteri El Kitabı**, Ankara: Psikolojik Danışma Rehberlik ve Eğitim Merkezi Yayınları
- Phares, E. J. (1976). **Locus of Control in Personality**, Kansas State University General Learning Pres.
- Rotter, J.B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcements, **Psychological Monographs**. 80. Whole No: 609
- TDK (1998). **Türkçe Sözlük**, 2. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Tuzgöl, M. (1998). **Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, H. Ü, Ankara.
- Uluğtekin, S. (1976). **Ana baba davranışlarıyla çocuğun saldırganlık ve bağımlılık eğilimi arasındaki ilişkilerin araştırılması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara
- Scharf, S.C. (2000). **Gender differences in adolescent aggression: an analysis of instrumentality vs. expressiveness**, Unpublished Doctoral Thesis Michigan University Dep. of Clinical Psyc., Michigan.

Erkan EFİLTİ

- Soykan, F. (1993). Türk Sinemasında Kadın ve Şiddet, **3P:Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji Dergisi**, 1 (4), 21-32.
- Steinberg, L. (1993). **Adolescence**, (3. Baskı), New York: McGraw-Hill, Inc.